

כסליו התשס"ט

בס"ד

גנבת הברכות לפרשת תולדות

- וכי למען איחולים של אב לבנו תפעל האם פעולה שעלולה לגרום לפירוק המשפחה?
  - וכי על נטילתם של אלו מעמו יחשוב אח להרוג את אחיו?
- ב.** בשיעור לפרשת וירא ראינו את הבשורה הכפולה על לידת יצחק ואחד ההסברים שהבאנו לה התבסס על כך שלאישים הפועלים בסיפורי האבות ישנה תודעה כפולה.

התודעה האחת היא ארצית-אנושית "נורמלית", והיא קשורה למקום ולזמן שבהם חיו האבות. התודעה האחרת קשורה **בייעוד הא-לוהי הרחוק שלהם**, כבחירי ה', מייסדי עמו ויורשי נחלתו. תודעת הייעוד הזו מעניקה לרבים ממעשיהם משמעות של מעשים מכונני עתיד וקובעי גורל היסטורי.

אמנם בסיפור עצמו תודעה גבוהה זו אינה באה לידי ביטוי מפורש, ולכאורה: יצחק מבקש מטעמים אשר אהב כהקדמה לברכתו; רבקה שקועה בתכנית ובמעשים שיאפשרו ביצוע מושלם של התרמית, ויעקב עסוק בביטול חשדותיו של יצחק אביו ביחס לזהותו השאלה.

אבל זוהי טעות אופטית. המאבק על השגת הברכה אמנם כרוך במעשים "ארציים" מאוד, אולם הנושא שלמען השגתו הכל פועלים - הברכה-קשור מעצם הגדרתו בתודעת הייעוד העתידי.

מדוע לא תיקנה רבקה את טעותו של יצחק בשיחה גלויה?

אחת השאלות העולות מקריאת הסיפור היא: אם אכן היה הדבר ברור לרבקה כי יעקב הוא הראוי לקבל את הברכה, מדוע לא שוחחה רבקה עם יצחק כדי להסביר לו את טעותו ברצונו לברך את עשו? מדוע לא גילתה לו עתה את דבר ה' שנאמר לה בעת הריונה "ורב יעבוד צעיר", ובמקום זאת נקטה בדרכי הערמה?

הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' עונה על כך תוך אבחנה פסיכולוגית של מערכת היחסים בין רבקה לבין יצחק. הוא דן בכך בפרשת חיי שרה, במקום שבו מתואר מפגשם הראשון של יצחק ורבקה:

2. בראשית כ"ד, טז-טח

ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותפל מעל הגמל. ותאמר אל העבד: מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו? ויאמר העבד: הוא אדני. ותקח הצעיר ותתכס.

וכך אומר הנצי"ב:

הבעיות המוסריות

סיפור ברכתיו של יצחק בפרשתנו, מעורר שתי בעיות מוסריות הכרוכות בו: **א. מרמת אב זקן ועיוור**, תוך ניצול עיוורונו לשם הטעייתו כדי שיברך את הבן שלא נתכוון לברכו; **ב. לקיחת הברכה** שעמדה להינתן לאח הגדול ע"י אחיו הקטן, מעשה הגורם צער עמוק וחרון אין-אונים לאח הנגזל.

האחרים למעשה הבעייתי הם כמובן רבקה האם, היוזמת, הדוחפת והמצווה, ואף המסייעת בפועל, ויעקב, שעל אף פקוקו בדבר בתחילה, הוא שביצע את המעשה בשלמות.

ושאלת נחמה ליבוביץ:

1. נחמה ליבוביץ ע"ה בעיונים לספר בראשית (עמ' 185)

"מהי דעת התורה על המעשה הזה? מהי הערכתה? - יודעים אנו- וכבר עמדו על כך חוקרים וסופרים- שאין הסיפור המקראי נוהג להוציא משפטו ישירות על מעשי האישים הפועלים. רק לעתים רחוקות יחרוץ הכתוב משפטו, כגון (שמ"ב י"א, כז): 'וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ה'.' אך על פי רוב ירמוז לנו הכתוב את דעתו על ידי מהלך המאורעות עצמם." כדי לענות על שאלה זו יש להתבונן בסיפור זה עצמו, בפרטיו ובכללותו, על מנת למצות מתוכו כל דבר שעשוי להועיל למציאת תשובה.

(אמנם ראוי גם לעיין בהקשר הרחב יותר של הסיפור, מכיוון שמה סופר לנו קודם לכן שעשוי לשמש קנה מידה להערכת המסופר בו עצמו, ומה השתלשל ממנו לאחר מכן, לדוגמא: הבכורה בעצם נמכרה ליעקב ע"י עשיו.

אך אנו נצמצם את דיונו רק לסיפור הברכות עצמו, ואילו למה שקדם לו ולמה שבא אחריו יש צורך לייחד דיון בפני עצמו.)

הברכה ותודעת הייעוד

ראוי להקדים לדיון על הברכה וגניבתה שתי הקדמות:

א. מושג "הברכה" (וכן היפוכו "הקללה") נתפס בתפיסת עולם הרציונאליסטית, כדבר שפתיים בלבד, כאיחול, כהבעת משאלת לב.

אולם לא כך תופסת התורה את מושג הברכה כשלעצמו, כל שכן כשהמברך והמתברך הם אבות האנושות (כמו נח ובניו) או אבות האומה הישראלית (כמו בסיפורנו או בברכות יעקב לבניו).

ברור שלא כך תפסו את ברכת יצחק האישים הפועלים בסיפורנו: יצחק עצמו, רבקה אשתו ושני בניו.

- וכי לשם דבר שפתיים בלבד יצא אדם לרמות את אביו הזקן והעיוור, ולסכן עצמו בגילוי התרמית?

3. הנצי"ב

ותפל מעל הגמל- מרוב פחד ואימה. אמנם לא ידעה ממי היא מתפחדת... ובתוך הפחד שאלה את העבד: "מי האיש הלזה אשר אני מתפעל(ת) ומתפחד(ת) ממנו?... כששמעה שהוא אישה "ותקח הצעיר ותתכס" - מרוב פחד ובושה, כמו שמבינה שאינה ראויה להיות לו לאישה. **ומאז והלאה נקבע בלבה פחד**, ולא הייתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב, אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר רתת לפניהם, מה שאין כן רבקה. **וכל זה הקדמה לסיפור שיבוא בפרשת תולדות**, שהיו יצחק ורבקה מחולקים בדעות (-כ"ה, כח), ומכל מקום לא מצאה רבקה לב להעמיד את יצחק על דעתה בדברים נכוחים, כי היא יודעת האמת כי עשו רק ציד בפיו. **וכן בשעת הברכות**... ואילו הייתה רבקה עם אישה כמו שרה ורחל עם אנשיהן, לא היה מגיע (- עניין הברכה) בזה האופן.

תשובה אחרת לשאלתנו עונה הרמב"ן:

4. רמב"ן בביאורו לפסוק ז, ז"ה בעבור תברכך נפשי:

... ונראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר ה' לה "ורב יעבוד צעיר", כי איך היה יצחק עובר את פי ה', והיא לא תצלו. והנה מתחילה לא הגידה לו- דרך מוסר וצניעות. כי "ותלך לדרוש את ה'" - שהלכה בלא רשות יצחק... **ועתה לא רצתה לאמר לו 'כך הוגד לי מאת ה' טרם לדתי', כי אמרה: באהבתו אותו (- את עשו) לא יברך יעקב, ויניח הכל בידי שמים. והיא ידעה כי בסיבת זה (-שלא תגלה הנבואה) יתברך יעקב מפיו בלב שלם ונפש חפצה.**

כלומר על פי הרמב"ן, רבקה אינה מסתפקת בביטול נתינת הברכה לעשו (שלשם כך אולי היה די בשיחת בירור עם יצחק), והיא סבורה שאותה ברכה שתכנן יצחק לתת לעשו חייבת להינתן ליעקב.

מה עולה מהסיפור

נשאלת השאלה מה ניתן להסיק מהסיפור ביחס להערכת התורה את מעשיהם של רבקה ושל יעקב?

שאלה זו מתפצלת למעשה לשתיים:

- א. מה היחס אל הדמויות השונות הפועלות בסיפור למעשה? מובן שהדמות החשובה ביותר לענייננו היא זו של יצחק.
- ב. האם ניתן להסיק מן הסיפור עצמו, מלשונו או מדרכי ארגונו, את הערכתו למעשה?

1. הנחישות של רבקה ויעקב בביצוע התרמית:

לא זו בלבד שקשה למצוא בסיפורנו רמז כל שהוא לביקורת ולגינוי של רבקה או של יעקב על מעשיהם, אלא שאפילו קיומה של דילמה מוסרית אינו נרמז בו, לא בלשון הסיפור ולא בעיצוב הדמויות שלכאורה היו אמורות להתלבט - רבקה ויעקב.

יעקב אמנם אינו שש לעשות את רצון אמו, ואף משמיע נימוק של התנגדות:

5. בראשית כ"ז

יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-רַבְּקָה אִמּוֹ הֲנֶן עֹשִׂים אִישׁ שָׁעַר וְאֲנֹכִי אִישׁ חֶלֶק. **יב** אוֹלֵי יְמֵשֵׁנִי אָבִי וְהִיטִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלְלָה וְלֹא בָרַכָה. אך ההתנגדות שמביע יעקב אינה מחמת נימוקים מוסריים, אלא רק מפני חשש מעשי שהתרמית תתגלה ואז "והבאתי עלי קללה ולא ברכה".

המאפיין את רבקה בסיפורנו הוא הנחרצות חסרת העכבות לבצע את תכניתה.

נחרצות זו גוברת לבסוף על היסוסו של יעקב, והוא עושה

כמצוות אמו.

בעמדו לפני אביו, אין הוא מצליח לזכות בברכה בנקל:

חשדו של יצחק מתעורר, והוא חוקר את יעקב באמצעות כל החושים העומדים לרשותו, כלומר מלבד חוש הראייה, כדי לגלות את התרמית.

סצינה זו (פסוקים יח-כז) מתארת את חוסר האונים של יצחק לגלות את האמת.

6. בראשית כ"ז

(יח) וַיָּבֹא אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִי מִי אֵתָה בְּנִי: (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אֲנֹכִי עֹשֶׂה כְּכֹרֶךְ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם נָא שָׁבָה וְאֶכְלָה מִצִּידִי בְּעִבּוֹר תְּבָרְכֵנִי נַפְשְׁךָ: (כ) וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל בְּנוֹ מַה זֶה מַהֲרַתְּ לַמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֵלַי הִינֵךְ לְפָנָי: (כא) וַיֹּאמֶר יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב גֹּשָׁה נָא וְאֶמְשָׁךְ בְּנִי הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עֹשֶׂה אִם לֹא: (כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל יַצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הֲקָל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים נָדִי עֹשֶׂה: (כג) וְלֹא הִפִּירוּ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּדְיוֹ עֹשֶׂה אַחִיו שְׁעָרֹת וַיְבָרְכֵהוּ: (כד) וַיֹּאמֶר אֵתָה זֶה בְּנִי עֹשֶׂה וַיֹּאמֶר אָנִי: (כה) וַיֹּאמֶר הַגֹּשָׁה לִי וְאֶכְלָה מִצִּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי וַיִּגַּשׁ לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֹא לוֹ יָיִן וַיִּשְׁתְּ: (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַצְחָק אָבִיו גֹּשָׁה נָא וְשָׁקָה לִי בְּנִי: (כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשָּׁק לוֹ וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רָאֵה רִיחַ בְּנִי כְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכְוּ יְהוָה: אולם יעקב אינו מהסס לאורך חקירה זו, ואינו נשבר מחמתה: הוא ממשיך את משחקו כעשו עד להצלחת משימתו.

אותה נחרצות של רבקה אמו מתגלה בו עתה.

נחרצותם זו של השניים מעידה על הכרתם הפנימית כי זהו המעשה הנכון שיש לעשותו, וכי יש להמשיך בו עד תום, למרות הקושי הנפשי הכרוך בו.

אף חרדתו הגדולה של יצחק בשעה שנתגלתה התרמית, ואף צעקתו הגדולה והמרה של עשו ובכיו קורע הלב, - אינם גורמים לרבקה וליעקב לחזור בהם מן המעשה או להתנצל עליו בפני יצחק או בפני עשו.

שוב ניכרת כאן אותה שלמות פנימית חסרת לבטים המאפיינת את מעשיהם.

2. המצג הכפול לסיפורנו

סיפורנו מסתיים בסופה של פרשת תולדות, עם הליכת יעקב לחרן במצוות אביו ואמו, ועם נישואיו של עשו למחלת בת ישמעאל- שתי תוצאות שנשתלשלו ממעשה לקיחת הברכה.

7. בראשית כ"ח

ה וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת-יעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֶרֶם אֶל-לָבָן בֶּן-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי אֲחֵי רַבְּקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. **ו** וַיֵּרָא עֹשֶׂה כִּי-בָרַךְ יַצְחָק אֶת-יעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ פְּדָנָה אֶרֶם לְקַחְתָּ-לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיָּצֵו עָלָיו לֵאמֹר לֹא-תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן. **ז** וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיִּלְךְ פְּדָנָה אֶרֶם. **ח** וַיֵּרָא עֹשֶׂה כִּי רָעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יַצְחָק אָבִיו. **ט** וַיִּלְךְ עֹשֶׂה אֶל-יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת-מְחֹלַת בֵּת-יִשְׁמָעֵאל בֶּן-אֲבֵרָה אֲחוֹת נְבִיּוֹת עַל-נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה.

ושואל הרב אלחנן סמט היכן ראשיתו של הסיפור?

ולדעתו תחילתו של הסיפור הוא בפרק כ"ו פסוקים לד-לה, בתיאור נישואיו של עשו לשתי נשים חתיות אשר היו מורת רוח ליצחק ולרבקה.

8. בראשית כ"ח

לד וַיְהִי עֹשֶׂה בֶן-אֲרָבָעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת-יְהוּדִית בַּת-בָּאָרִי הַחֲתִי וְאֶת-בְּשָׂמַת בַּת-אֵילָן הַחֲתִי. **לה** וַתְּהִיֵּן מִכֹּת רוּחַ לְיַצְחָק וּלְרַבְּקָה.

שני פסוקים אלו אינם שייכים כלל למה שקדם להם, אולם שייכותם לסופו של סיפורנו ברורה, כדברי רשב"ם בפירושו להם:

9. רשב"ם

"לפי שעתיד לומר (כ"ז, מו) 'אם לוקח יעקב אשה מבנות חת

כאלה (להלן כ"ז מו) לכן הוצרך לפרש תחילה".

שנישואיו של עשו לבנות חת היו מורת רוח ליצחק ורבקה. כלומר מפשט הכתוב נראה שלמרות מורת רוח של יצחק מנישואיו של עשו רוצה יצחק לברך את עשו.

אם כי הספורנו שכפי שראינו מבקר את יצחק מסביר גם ביטוי זה על דרך הביקורת ואומר:

14. ספורנו

"ותהינה מורת רוח - ... והיה יצחק עם כל זה לא הכיר רוב רשעו של עשו שלא היה מוחה בהן. ובוזה נכשל שהשתדל לברך את עשו ומשם יצאה תקלה..."

הרב סמט גם עומד על מקומם החשוב של "המטעמים" הבאים מן הציוד בהקשר לנתינת הברכה לעשו.

לכאורה עומדים מטעמים אלו בבסיס אהבתו של יצחק לעשו:

15. בראשית כ"ה, ח'

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו.

ואפשר לכאורה לטעון שהנאתו זו של יצחק היא העומדת ביסוד הכרעתו של יצחק לברך את עשו, והיא ה"שוחד" הזה הוא שעיוור את עיניו שלא להבחין בעדיפותו של יעקב ובזכותו להתברך.

ניתן למצוא גישה כזו הרואה בפחת הסיפור ביקורת על יצחק בחז"ל בבראשית רבה:

16. בראשית רבה

ר' יצחק פתח (ישעיהו ה', כג) "מצדיקי רשע עקב שחד... וצדקת צדיקים יסירו ממנו..." זה יצחק. על ידי שהצדיק את הרשע כהו עיניו: ויהי כי זקן יצחק ותכהין עינו מראת.

אלא שלעניות דעתי לטעון שיצחק מבסס את הכרעותיו לגבי עתיד האומה הישראלית על מטעמים כאלה ואחרים היא קשה ביותר, כמו שמקשה הרב מדן:

17. הרב מדן

נוכל אמנם להקל מעלינו את מעמסת החשיבה הקשה והחילוקים הדקים אם נניח שעשו היה איש העולם התחתון, אדם הרוצח להנאתו או לצורך עסקיו הפרטיים. (אלא שאז נצטרך לעסוק בשאלה - איך צמח עשו מתוך אוהלו של אברהם). אלא שאילו היה עשו מלכתחילה שופך דמים בזוי מסוג זה, כיצד ניתן להסביר את אהבתו של יצחק אליו? כלום עד כדי כך היה מנותק מסביבתו? האם היה עיוור מיום שנולד עשו? כלום יש לך אב עיוור שאינו מכיר את בניו באופן כה קיצוני? ומדוע לא סיפרה לו רבקה על מעלליו של בנו? ומתישב על ליבנו הסברם של הרב יואל בן נון והרב יעקב מדן על היסוד לאהבתו של יצחק לעשו, ואנו מביאים אותו מתוך שעורו של הרב מדן על הפרשה:

להבנתי לא גדל עשו האדמוני כרוצח. הוא גדל כלוחם. הוא נטל עמו למלחמתו את עוז הרוח ואת מורשת הקרב של אברהם סבו, ומספר הלוחמים שהיו עמו היה גדול אך במעט מזה של אברהם. היו עמו ארבע מאות איש. חז"ל קשרו את גבורתו של עשו בציד לזו של נמרוד גיבור הצייד, ושם נראה בפשיטות שהכוונה לגבורת מלחמה ולציד אנשים, ולכן הפך נמרוד - גבור הצייד - למלך בבל, שהרי על ציד חיות אין זוכים במלכות.

זוהי בדיוק הסיבה לכך שיצחק אהב את עשו. יצחק העיוור, היושב באהלו ומתייחד עם השכינה, אינו יצחק היחיד המוכר לנו. יצחק היה איש שדה, שנאחו באדמתו בעיקשות, זרע בה ומצא בה מאה שערים. הוא עשה זאת בארץ הנגב בשנת בצורת (רש"י כ"ו, יב)! יצחק היה בעל רכוש רב ועדרים רבים, עד שמלך גרר אמר לו "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד". בשל רכושו והאחוזותו העיקשת באדמה, קנה לו יצחק שונאים רבים. בניגוד לאברהם, אופיו המתבודד לא איפשר ליצחק להנהיג צבא של לוחמים בעקבותיו. זוהי הסיבה שיצחק נרדף עד צוארו בבארותיו הראשונים, והוא נאלץ לוותר ולסגת ממקום למקום.

היו נוחות ליצחק ולרבקה".

במונחים ספרותיים בני ימינו מכונים פסוקי פתיחה שזהו תפקידם בשם 'מצגי' (אכספוזיציה).

אולם אפשר כי מצג זה רומז לכך שבנישואיו לנשים כנעניות מנע עשו את עצמו מלהיות ממשיך דרכם של אברהם ויצחק אבותיו, אשר התנגדו בכל תוקף לנישואים כאלה, וממילא אין הוא ראוי לברכת אברהם. בכך מקדים הסיפור רמז ראשון להצדקת מעשיהם של רבקה ושל יעקב.

פסוקים אלו אינם המצג היחיד לסיפור. מיד לאחריהם בא מצג נוסף:

10. בראשית פרק כ"ז

א ויהי כי-זקן יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא את-עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הגני.

תפקידו של מצג זה להקדים את עיקר העלילה ולהסביר כיצד יכול היה יעקב ליטול את הברכה מעשו באמצעות ניצול עיוורונו של יצחק.

בין שני המצגים הללו אין קשר במישור העלילה, אולם מיד עם המשכו של המצג השני- "ויקרא את עשו בנו הגדל..." - מתגלה מתיחות:

אם נשותיו של עשו היו מורת רוח ליצחק, מדוע חפץ לברכו?

הרב אלחנן סמט מציע שהכתוב רומז לתשובה על כך: "ותכהין עיניו מראת".

כלומר העיוורון של יצחק אינו רק הסבר טכני מקדים להמשך ההתרחשות, אלא משמש גם כרמיזה מוסרית ביקורתית על יצחק שמעונין לברך את עשו למרות שנשא נשים נוכריות.

ומעיר הרב סמט שאין זה המקום היחיד, שעיוורון פיזי של אב מוצג כהסבר רמז לאי הכרה מוסרית שלו בטיבם של בניו. דוגמא נוספת אנו מוצאים אצל עלי שעליו נאמר:

11. שמ"א ג', ב'

"ועלי שכב במקומו ועינו החלו כהות, לא יוכל לראות"

והיגד זה מקדים את נבואת הפורענות העומדת להגיע לשמואל הנער:

12. שמ"א ג' יג'

"והגדתי לו כי שפט אני את ביתו עד עולם, בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בס".

ברוח זו הולך הספורנו ומפרש:

13. ספורנו

"ותכהנה עיניו - כמו שקרה לעלי שלא מיחה בבניו כאמרו "ולא כהה בס" (שמ"א ג' י"ג) ונאמר בו "ועיניו קמה לא יוכל לראות (שמ"א ד' טו), ולא קרה זה לאברהם ויעקב שהיו יותר זקנים ממה שהיה יצחק אז וממה שהיה עלי..."

ראוי לציין ש"עיוורון" משמש במקרא במקומות רבים כמטפורה לאי הבחנה מוסרית, ואחד המפורסמים שבהם הוא (שמות כ"ג, ח)

"כי השחד יעור פקחים".

ולכן לדעת הרב סמט התיאור הריאליסטי של עיוורון אב משמש בו זמנית גם ברמה מטפורית לשם רמיזה לשיפוטו המוסרי הלקוי.

אלא שקשה על דברי הרב סמט, שהרי הכתוב מעיד במפורש

"ועל דרך הפשט יהיה זה בעבור טביעות הקול".

אבל כפי שהסברנו לעיל הסבר זה קשה במציאות, וניסו לתרצו כגון החזקוני שמפרש :

"הקול קול יעקב – לא נסמך על הקול כי כמה פעמים משתנה ע"י צעקה וקורא פעמים עבה ופעמים צלול, אבל על כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות, כסבור דבר ברור הוא, ודבר זה גרם לו ברכה"

אבל לעניות דעתנו גם הסבר זה אינו עונה על הקושי שהצגנו לעיל)

ועוד נשאלת השאלה, שלכאורה היה על יצחק להמתין מעט ולא לברך, עד אשר יתברר חשדו, ומדוע החליט בכל זאת לברך את העומד לפניו?

ולכן טוען הרב סמט שאין מנוס מלהניח כי **יצחק הביא בחשבון את האפשרות שהוא מברך את יעקב, ועל מנת כן בירך.**

הרב סמט מביא ראיה לדבריו מהמשך הסיפור כאשר עשו מגיע מציגו והמרמה מתגלה, ותגובתו של יצחק היא :

20. בראשית כ"ו ל"ג
ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד ויאמר : מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה.

והסתירה הגלויה בין ראשיתו של הפסוק לבין סופו מעוררת קושי, שעליו עמד רמב"ן, אמר :

21. רמב"ן
אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד, וצועק : 'מי הוא אשר רמני לברך אותי, שישלים צעקתו לאמר מיד : 'גם ברוך יהיה, אבל היה ראוי שיקללהו...

אלא שעל כורחנו שאלתו של יצחק "מי אפוא הוא ..." אינה אלא **שאלה רטורית**.

יצחק יודע היטב, וכמוהו גם עשו, כי "הצד ציד... ואברכהו..." הוא יעקב.

אלא שיש לומר לדעת הרב סמט שכוונתו של יצחק בשאלה זו אינה אלא להביע "תמיחה מתקיימת" - פליאה ותימהון - על מעשהו של יעקב, שמקבל כאן גושפנקא של הסכמה : "גם ברוך יהיה".

כמו שמפרש רש"י עפ"י בראשית רבה :

22. רש"י עפ"י בראשית רבה
"גם ברוך יהיה - שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות, לכך הסכים ובירכו מדעתו".

ואם כן נשאלת השאלה : מה פשר חרדתו של יצחק?

ומסביר הרב סמט שנראה כי אין זו אלא חרדת האב המגלה את טעותו המתמשכת בהערכת בניו, והמבין את השלכותיה ביחס למשפחתו בהווה, כמו שאומר הרמב"ן :

23. רמב"ן
"וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד, כי ידע שאבד בנו האהוב לו ברכתו לעולם".

מכאן סירובו המתמשך של יצחק לחזור בו מברכתו ליעקב, שאותו מסביר הרמב"ן באופן הבא :

"גם ברוך יהיה – בעל כרחי, שאי אפשר לי להעביר את הברכה ממנו, כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקודש שחלה ברכתו עליו".

עדיין יש להבין את השינוי הזה שחל ביצחק במהלך הסיפור : אם התכוון לברך את עשו, מדוע היה מוכן להעניק את ברכתו גם למי שחשד בו שהוא יעקב?

באברהם וביעקב לא העז איש להתגרות. הכל ידעו את מעלליו של אברהם בדן, במלחמתו עם כדורלעומר ואת מעלליו בניו של יעקב בשכם.

יצחק נסוג מגרר, מעשק ומשטנה. משבא לרחובות - לא הציק לו עוד איש. ניתן לתלות זאת בריחוקה של רחובות ממקום יישוב וממרכזה של ארץ פלישתים או בכל סיבה אחרת, אך גם ייתכן שבין הגירושים הראשונים להתנחלות ברחובות - גדל עשו והיה לאיש גבור חיל, שקיבץ סביבו גדוד לוחמים, והפלישתים לא העזו להתגרות בו.

סביר להניח, שאף לאחר שישב יצחק ברחובות שבנגב, הוא היה עלול לסבול מאד מתגרתם של שוסי המדבר - חבר פראים חסרי חוק ומצפון. מסתבר שאף כאן נדרש עשו לעשות נפלאות, ולא להסתפק בציד פסיונים להכנת ארוחותיו של אביו.

ברית דמים נכרתה בין יצחק - איש השדה, הקרקע והעבודה הקשה, לבין עשו בנו, ששמר עם גדודו על שדותיו של יצחק, על בארותיו ועל עדריו הרועים במדבר. הייתה זו הברית שבין המגל לבין החרב, בין האיכר לבין השומר. בשל תכונותיו אלה של עשו, רצה יצחק לימים להעניק לו את המלכות, שהרי "אין מעמידין מלך אלא לעשות משפט ומלחמות", ומשלא עלתה בידו - ברך אותו בברכת "ועל חרבך תחיה ואת אחיך תעבד". יעקב הוא אדוני הארץ, ועשו וגדודיו יהיו שכירי החרב שיגנו עליה.

3. יחסו של יצחק אל מעשהו של יעקב

אל מול הנחרצות חסרת ההיסוס של רבקה המתכננת את מבצע הרמייה, ואל מול הביטחון המוחלט של יעקב בעמידתו לפני אביו, בולט היסוסו של יצחק וחוסר האונים שלו מול המרמה.

אין לומר שבירך את יעקב מתוך ביטחון גמור שהוא עשו. הרי "הקול קול יעקב", ובכן כיצד יישב יצחק לעצמו את הסתירה בין "הקול" לבין שאר הפרטים התומכים לכאורה בהיות העומד לפניו עשו?

ואגב ראוי להעיר שכנראה קולם של עשו ויעקב כתאומים היה זהה או דומה מאד, מכיוון שאלמלא כן היה יצחק מזהה בקלות שזהו יעקב ולא עשו.

גם אנו בשיחת טלפון מזהים את הדובר על סמך קולו ולא קל לרמות אותנו אלא אם כן מדובר על דובר בעל קול דומה מאד לקולו של האדם בשמו הוא מתיימר לדבר.

הוכחה לכך ניתן להביא גם מכך שיעקב חושש מכך שיצחק ימשש אותו אבל אינו חושש שיצחק יזהה אותו על פי קולו.

לאור זאת ברור שכנראה לעשו ויעקב היה אכן קול דומה מאד על כדי כך שיצחק לא היה יכול להבחין ביניהם על סמך קולם. ולעניות דעתנו זו כוונת דברי הרשב"ם :

18. הרשב"ם

"הקול קול יעקב - לפי שתאומים היו היה קולן דומה קצת זה לזה, ולכך טעה יצחק בקולו מאחר שמצאו איש שעיר על צוארו".

אלא שמה שגרם ליצחק לחשוך ביעקב המחזה לעשו הוא סגנון הדיבור שבו היו נבדלים יעקב ועשו זה מזה, וזה לעניות דעתנו עומק דברי רש"י שמפרש :

19. רש"י

"גשה נא ואמושך – אמר יצחק בלבו : אין דרך עשו להיות שם שמים שגור על פיו זה אמר –"כי הקרה ה' אלוקיך" (פסוק כ') קול יעקב – שמדבר בלשון תחנונים : "קום נא" (פסוק י"ט), אבל עשו בלשון קנטוריא דבר : "יקום אביו" (פסוק ל"א).

(הערה : הפרשנים כבר עמדו על קושי זה, אומר הרמב"ן (על הפסוק גשה נא ואמושך בנל) :

ומדוע אישר ברכה זו אחר כך, אף שנתבררה לו התרמית?

הרב סמט מציע לשאלה זו את התשובה הבאה:

24. הרב סמט

ניתן לשער כי היותו של יעקב "איש תם יושב אוהלים" – רחוק מן השדה ומן האדמה (שהיו כה קרובים ללבו של יצחק) ויושב ברווקותו, ללא אישה ובנים – הפכו אותו בעיני יצחק למי שאינו זקוק ואינו מתאים לברכות של "טל השמים ושמי הארץ ורוב דגן ותירוש". כלכלה משגשגת ושלטון מדיני וצבאי אינם נחוצים לאח התם, העוסק במרעה הצאן, אך נחוצים גם נחוצים לאחיו הבכור, הארצי כל כך – איש הציד והשדה. וראה עד כמה הייתה הברכה קשורה בתודעתו של יצחק בהיות המתברך (כ"ז), שדה: בהקדמה לברכה מתפעל יצחק מריח בנו המתברך (כ"ז), כז): "ראה, ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". אין ריח זה אלא ריח בגדיו של עשו, שבהם נתלבש יעקב בשעה זו, והם ספוגים בריח השדה – מקום עיסוקו של עשו. יצחק העיוור והמרותק לאוהלו, חש געגועים לימי עבודתו בשדה, ולברכה שברך ה' את עבודתו בו: (בראשית כ"ו, יב) **ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'.** והנה עשו הוא ממשיך דרכו, וריחו – ריח שדה אשר בירכו ה', ומי כמותו ראוי לברכת השדה: טל השמים, שמני הארץ ורוב דגן ותירוש. אלא שלפתע מתייצב לפניו יעקב בקולו, ומסגל לעצמו את תכונותיו של עשו: ידיים שעירות, בגדים שריחם ריח שדה ומאכלים שטעמם כציד הבא מן השדה. ומה מבקש יעקב זה? מבחינתו של יצחק הוא מבקש "לחזור בתשובה": לעסוק אף הוא ביישובו של עולם, בעבודת האדמה. אם לא כן, מה עניין יש לו, לרועה צאן תם זה, בכלכלה חקלאית ובשלטון מדיני?

יעקב שמגלה עניין כה רציני באלו, המוכן להיאבק לשם השגתם, בנכונות לסגל לעצמו את תכונותיו של עשו, ועד כדי הסתכנות במרמת אביו ובאיבת אחיו – הוא יעקב הראוי לברכות. השילוב של "איש תם" עם "איש שדה" ראוי לברכה יותר מזה של עשו, שבהיותו איש ציד ואיש שדה בלבד הוא חסר את העידון המוסרי של יעקב אחיו. זו הסיבה שיצחק, על אף חשדו שיעקב הוא העומד לפניו, לא נמנע מלברכו. כשנתברר הדבר שאכן היה זה יעקב, שלא רק התחפש לעשו (במובן הטכני) אלא גם "צד ציד ויבא לי ואכל מכל" (לג) – כלומר פעל ממש כעשו, אישר יצחק את ברכתו לו.

באופן דומה אך גם שונה מסביר הרב יואל בן נון:

25. הרב יואל בן נון בספרו פרקי אבות

לראשונה מאז לידתם של שני הבנים המתרוצצים, הופיעה לפני יצחק דמות חדשה לגמרי – ידיה ידי עשו וקולה קול יעקב – דמות סינתזה מפתיעה ביותר. יעקב ורבקה לא התכוונו אלא למנוע את זיהויו של יעקב ואת הפיכתו למתעתע, אבל יצחק משש את ידי עשו ואת בגדיו, הם מדי הלוחם, והקשיב לקול יעקב. תמה ומופתע הוא חזר ושאל: האתה זה בני עשו כמבקש לדעת היתכן שעשו סגל לעצמו את קול יעקב? אט אט התמלא יצחק שמחה גדולה על הדמות החדשה שהופיעה לפניו " ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'" השמחה העצומה על הצירוף החדש, המפתיע, של קול יעקב עם ידי עשו, הביאה להופעת רוח הקודש על יצחק בשעה שברך את בנו "חדש". לכן ידע יצחק והבין, שזהו רצון ה' ואין להשיבו אחר.

האם טעה יצחק?

לעיל הצגנו את תפיסתו של הרב אלחנן סמט לפיה אכן טעה יצחק בזיהויו הבן הנבחר.

אלא שהבנה זו עומדת בפני בעיה שקשה לתת לה פתרון. הברכה שביקש יצחק לתת לנו הנבחר אינה כוללת יסודות עיקריים, שניתנו אחר כך ליעקב בפירוש, ולא מכוח רמאות:

26. בראשית כ"ח, ג'–ד'

"ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן א-לוהים לאברהם".

רק בברכה זו נזכרת ארץ החמדה שהוריש לנו ה', ואילו הברכה שיצחק התכוון לתת לעשו (ושאותה קבל יעקב במרמה) אינה כוללת אלא ארץ טובה ומלכות.

לכן טוען הרב יעקב מדן מראשי ישיבת הר עציון שלא ייתכן שיצחק טעה לגמרי בעשו, וראה בו את בנו הנבחר לכל דבר.

שהרי ודאי ידע יצחק כפי שאומר המקרא במפורש (כ"ו, לד-לה) שבנו עשו חילל את ברית הקודש – את ברית המילה – בלקיחת הנשים הכנעניות, מבנות נכר הארץ.

ובכך הפר עשו את שבועת עבד אברהם על ברית המילה של אברהם:

27. בראשית כ"ד, ג'

"ואשביעך בה' א-לוהי השמים ואלהי הארץ, אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב".

ולכן, טוען הרב מדן, **הברכה שיצחק מנע מעשו ונתנה ליעקב לפני לכתו לחרן לקחת אשה היתה במוזע ובמכוון.**

ברכה זו, המזכירה את שם א-ל ש-די, את ברכת הפריה והרבייה ואת ארץ ישראל, היא המשכה של ברית המילה שניתנה על קדושת הזרע ועל ההבדלה מן הכנענים:

28. בראשית י"ז, א-ח

"ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים, וירא ה' אל אברם ויאמר אליו – **אני א-ל ש-די**, התהלך לפני והיה תמים: ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד... **והפרתי אתך במאד מאד**... ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגריך את כל ארץ כנען לאחזת עולם..."

ברכה זו ניתנה מלכתחילה ליעקב, שצוה ע"י אביו לא לקחת לו אישה מבנות כנען אלא ממשפחתו שבחרן.

ומסביר הרב מדן, בהמשך לחלוקה שהזכרנו בשעור שעבר בין ארץ כנען ובין "הארץ" הגדולה מנהר מצרים ועד נהר פרת:

29. הרב מדן

יעקב הוא שקיבל את ארץ כנען – הארץ הקדושה, נחלת ה'. את השלטון בארץ הגדולה, זו שבין נהר מצרים לנהר פרת, הארץ שכל זרע אברהם חי בה, ארצם של ישמעאל ויצחק, של יעקב ועשו, של בני קטורה ובני לוט, ארץ מדין, מואב, עמון, אדום – וארץ כנען בתוכה – רצה יצחק לתת לעשו (כ"ז, כח-כט): "ויתן לך הא-לוהים מטל השמים ומשמני הארץ ור"ב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאַמים, הוה גביר לאחיק וישתחוו לך בני אמך, ארריך ארור ומברכך ברוד".

החלוקה בין יעקב לעשו הייתה אמורה לחלוקה שבין שבט לוי לשבטי יהודה ויוסף. שבט לוי קיבל את נחלת ה', וה' הוא נחלתו. שבטי יוסף קיבלו את ברכת הארץ ומשמניה, ושבט יהודה קיבל את השלטון ואת השתחוות אחיו אליו. יצחק לא ידע את מה שידעה רבקה, את נבואת "ושני לאומים ממעיד יפרדו". הוא רצה לחלק את בניו כשני שבטים בעם אחד.

יתר על כן, מסביר הרב חנוך וקסמן, לא סביר שיצחק יעניק את ברכות אברהם לעשו, כיוון שיצחק ידע שהוא איננו "בעל הבית" על הברכות: אם נשים לב נראה שבפרידתו מיעקב, יצחק לא "מעניק" את הברכות ליעקב, אלא מבקש מה' שיעשה כן, שהרי יצחק עצמו קיבל אותן ישירות מה' (יז טו-יט, כו ב-ה).

כמו כן, בכל פעם שה' מתגלה ליצחק הוא מדגיש כי זכותו של אברהם היא שעומדת לו (כו, ה, כד). כלומר, יצחק יודע

(א) וַיִּקְרָא יַצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֶהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: (ב) קוּם לֶךְ פְּדֵנָה אֶרֶם בֵּיתָהּ בְּתוֹאֵל אָבִי אֲמִן וְקַח לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֵן אָחִי אֲמִן: (ג) וְאַל שְׂדֵי יְבָרֶךְ אֶתְּךָ וַיְבָרֶךְ וַיְרַבְּךָ וַהֲיִיתָ לְקַהֵל עַמִּים: (ד) וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרַכְתּוֹ אֲבִרְהָם לָךְ וְלִזְרַעְךָ אֶתְּךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיץ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

(ה) וַיִּשְׁלַח יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּלְךְ פְּדֵנָה אֶרֶם אֶל לָבָן בֶּן בְּתוֹאֵל הָאֲרָמִי אָחִי רְבֵקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

(ו) וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי בָרַךְ יַצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ וַיִּפְדֶּה אֶרֶם לְקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכּוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עֵלָיו לֵאמֹר לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: (ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֵל אִמּוֹ וַיִּלְךְ פְּדֵנָה אֶרֶם: (ח) וַיֵּרָא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינָיו יַצְחָק אָבִיו: (ט) וַיִּלְךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֲבִרְהָם אַחֹת נְבִיּוֹת עַל נְשָׂיו לֹאִשָּׁה:

יעקב "הולך" אל לבן כפי שציווהו אביו (כ"ח, ב): "קום לך פדנה ארם... וקח לך משם אשה מבנות לבן".

הסיבה להליכתו זו חיובית, וכרוכה בברכת אברהם שניתנה לו עתה ביושר, בגלוי וללא עוררין: לשאת אישה ראויה, שלא מבנות כנען, כדי להקים משפחה שעליה תחול ברכת אברהם.

גם עשו אינו תופס את הליכת יעקב כבריחה מפניו, אלא כהיענות למצוות אביו ולברכתו אותו (כ"ח, ו-ז).

אין עשו מערער עתה על הברכה שבירך אביו את יעקב, אלא נראה כמבין את הקשר בין הברכה לבין הנישואין לבת המשפחה, ואת פסילתו של מי שנשא נשים מבנות כנען.

כדי לרצות את אביו הולך עשו אף הוא בעקבות יעקב אחיו לשאת בת משפחה לאישה, אך זאת הוא עושה בלא לתבוע לעצמו את הברכה (והרי עדיין הוא נשוי לנשותיו הכנעניות-כ"ח, ט).

אבל מהמשך הסיפור נראה כי למעשה גנבת הברכות ישנו מחיר לא פשוט כלל ועקר.

בין נשואי יעקב לנשואי יצחק
ישנם קווי דמיון רבים בין נשואי יעקב לבין נשואי יצחק:

כפי שראינו לעיל יצחק מזמן אליו את יעקב ואוסר עליו לקחת אישה מבנות הכנעני (כח: א).

במקום זאת, עליו לנסוע (לפדן) ארם ו"לקחת אשה" מבית בתואל ולבן (כח: ב).

פקודה זו של יצחק דומה למצוותו של אברהם לעבדו וביצוע המצווה על ידי העבד (כד: י, כג, כד, נ) - גם אברהם התייחס ל"בנות הכנעני", צווה "לקחת אשה" (כד: ד) ליצחק, ומיקד את החיפוש במולדתו - הלא היא בית בתואל ולבן בארם (נהריים).

בשני הסיפורים הפגישה בין הצדדים נערכת ליד באר: יעקב פוגש את רחל בבאר (כט: ב, ל), כפי שכלתו של יצחק מאותרת ליד הבאר ואת מקומו של יצחק תופס העבד (כד: יא-טו).

גם סופי הסיפורים, העוסקים בחזרה לכנען, דומים באופן מפתיע: בשני המקרים החתן או מישהו מטעמו מבקש ש"ישלחו" אותו לביתו (כד: נד, ל: כה);

בשני הסיפורים לבן ומשפחתו נכפים להכנע לרצון ה' ואינם יכולים לומר דבר "טוב" או "רע" בעניין (כד: נא, נה, לא: כג, כט), למרות הרצון למנוע את הפרידה.

שזכויותיו בברכות היא תוצאה של רצון ה', ועובדת היותו מבורך היא תוצאה של יחסיו של אביו עם ה'; סביר להניח כי אדם שכזה לא ירגיש שהעברת ונתינת הברכות היא בשליטתו ובסמכותו. ולכן הוא מבקש מהקב"ה להעניק את הברכות ליעקב.

אלא שרבקה שיבשה ליצחק את תוכניותיו. היא נקטה בדרך הרמאות משום שחשבה לתדהמתה, שיצחק הולך להפוך את עשו לשבט הנבחר לפני ה'.

מעיון בפסוקים עולה הבדל משמעותי בין דברי יצחק לעשו, בין דברי רבקה ליעקב על מה שעתיד להתרחש:

30. דברי יצחק לעשו ופרשנותה של רבקה
דברי יצחק לעשו:

"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, ויקרא את עשו בנו הגדל, ויאמר אליו - בני, ויאמר אליו - הנני: ויאמר - הנה נא זקנתי, לא ידעתי יום מותי: ועתה שא נא כליך, תליך וקשתך, וצא השדה וצודה לי ציד: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה, בעבור תברכך נפשי בטרם אמות". (כ"ז, א-ד)

דברי רבקה ליעקב:

"ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר - הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר: הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה, ואברככה לפני ה' לפני מותי". (כ"ז, ו-ז):

ומסביר הרב מדין שרבקה סברה שיצחק דיבר על ברכת הסגולה, על הברכה שלפני ה'. היא לא ידעה שאין מדובר אלא בברכת האישי של יצחק.

על השאלה מדוע טעתה רבקה? עונה הרב מדין שככל הנראה, הייתה זו סיבה מאת מסבב הסיבות. למעשה, שני ההורים טעו. מחשבת שניהם לא נתקיימה, ובסופו של דבר - לא נתקיימה אלא מחשבתו של הקב"ה.

4. סיום הסיפור

אין ספק כי מעשה לקיחת הברכה הוא אירוע דרמטי שהשפיע השפעה מכרעת על משפחתו של יצחק ועל גורלו האישי של יעקב מכאן ואילך.

יעקב עוזב את בית הוריו לשנים רבות, ובשובו לא יזכה למצוא את אמו בין החיים; בין האחים התאומים נפערה תהום עמוקה, והם לא ישובו עוד לשבת יחדיו כפי שהיה עד עתה.

אולם בהגיענו לסיום הסיפור - המקום שבו מתוארים השינויים הללו במבנה המשפחה בראשית התרחשותם - אין הסיפור מקנה לנו תחושה של משבר משפחתי טראומתי.

אף כי רבקה מצווה על יעקב "**לברוח**" אל לבן עד אשר תשוב חמת אחיו (פסוקים מג-מה), לא נאמר אפילו פעם אחת שברת, לא בפרשתנו ולא בראש פרשת ויצא.

31. בראשית כ"ז - כ"ח

(מב) וַיֵּגַד לְרַבֵּקָה אֶת דְּבָרֵי עֵשָׂו בְּנֵהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֹשֶׂה אֲחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ לְהַרְגֶךָ: (מג) וְעַתָּה בְנֵי שָׁמַע בְּקִלֵי וְקוּם בָּרוּךְ לָךְ אֶל לָבָן אָחִי חֲרָנָה: (מד) וְשָׁבֶת עִמּוֹ יָמִים אַחְדִּים עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חֲמַת אֲחִיךָ: (מה) עַד שׁוֹב אֶף אֲחִיךָ מִמֶּךָ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחִיתִךָ מִשָּׁם לָמָּה אֲשַׁפֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד:

(מו) וַתֹּאמֶר רַבֵּקָה אֶל יַצְחָק קְצֵתִי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת אִם לָקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאֶרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים:

כמו כן, שני הסיפורים מסתיימים בברכה של לבן לקרוביו העוזבים (כד: נה, ס, לב: א).

עשרים שנה ארוכות

אולם, ההקבלה בין הסיפורים צריכה להסב את תשומת ליבנו לפן מרכזי בשמותו של יעקב בבית לבן, השונה מאוד מסיפור מציאת הכלה ליצחק - אורך השהות.

בעוד שהעבד הצליח להפריד מלבן וביתו ביום אחד בלבד, מסעו של יעקב לקח יותר מעשרים שנה - הרבה יותר ממה שיצחק ציפה לו, ככל הנראה, הרבה יותר ממסעו של העבד ואף יותר מן הזמן הדרוש לעשיו להרגע, לפחות על פי הערכת רבקה (כז: מד-מה).

אלה היו שנים של עבודה קשה, בוגדנות ורמאות, והפסוק המספר לנו כמה זמן שהה יעקב בבית לבן מספר לנו גם על חוויותיו שם:

32. בראשית ל"א מא

זֶה לִי עֲשָׂרִים שָׁנָה בֵּיתְךָ. עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע עָשָׂר שָׁנָה בְּשִׂפְתֵי בְנֵי־יִצְחָק וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצִאֲנֶךָ, וַתַּחַלֵּךְ אֶת מִשְׁפָּרְתִּי עֲשָׂרַת מָנִים.

הבדל אחר בין נישואיו של יצחק לבין נישואיו של יעקב, הוא שיצחק הצליח לשאת את רבקה כמעט מיד, אך ליעקב המשימה לקחה זמן רב יותר - והיה עליו להתמודד עם נכלוליו של לבן.

הסיפור מוכרו: במקום לתת ליעקב לעבוד עבורו חנים, לבן מציע בנדיבות לתת ל"עצמו ובשרו" משכורת (כט: יד-טו). יעקב ולבן מסכימים שיעקב יעבוד שבע שנים, וחלף עבודתו הוא יקבל את ידה של אהובתו רחל, בתו הקטנה של לבן (כט: יח-יט). בסופו של דבר התכונן לא יוצא אל הפועל: בליל החתונה לבן מחליף את רחל - הבת הקטנה, בלאה - הבת הגדולה.

כשלון תוכניתה של רבקה:

בסיפור זה עולים הדים רבים מפרשת תולדות, וישנם נקודות רבות בהם הסיפורים הפכיים.

לבן מסביר ליעקב שהוא אחיו ומתחיל להעביד אותו (כא: טו). כלומר במקום הנבואה "**ורב יעבד צעיר**", שהיא הסיבה לכך שרבקה רצתה שיעקב יגנוב את הברכות מלכתחילה, יעקב מוצא את עצמו עובד את "אחיו" המבוגר ממנו - לבן. באופן אירוני, המצב הזה הוא מעשה ידיה של רבקה, שהציעה ליעקב לבקש מקלט בבית לבן אחיה בנסיון להציל את יעקב מאיבת אחיו הביולוגי, עשיו.

כמו כן, רבקה הציעה כי יעקב ישהה אצלו "**ימים אחדים**" (כז: מג-מה), אך הם מתארכים מאוד בסופו דבר.

כאן עולה שוב האירוניה:

התורה מסבירה שזמן עבודתו של יעקב באמת נדמה לו כ"**ימים אחדים**" משום שאהב את רחל (כט: כ).

הימים אמנם עברו ליעקב במהירות, משום שידע שהם מובילים למטרה רצויה, אך מה עם רבקה?

התורה אינה מתארת לנו מפגש בין יעקב לאמו, ואנו יכולים לומר שהתוכניות הגדולות של רבקה נכשלו כשלו חרוצ:

לא ברכות, לא מקלט ולא חזרה מהירה.

האירוניה, השולטת בכל, הפכה את החזון המזהיר לחזיון שווא.

מידה כנגד מידה

בפרשת תולדות, יעקב מנצל את עוורונו של יצחק כדי לרמותו ולהתחזות לבכור.

בנישואיו של יעקב, לבן מנצל את הלילה כדי להחליף את הצעירה בבכירה;

יעקב החליף 'תפקיד', והוא נמצא כעת לא בתפקיד המרמה אלא בתפקיד קרבו הרמאות.

התבוננות בדיאלוג שבין יעקב לבין לבן, המתרחש בבוקר שאחרי, תוכל להבהיר את הנקודה:

33. בראשית כ"ט כ-כו

וַיְהִי בְבֹקֶר וַהֲיָהּ הוּא לְאָה. וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן, מַה זֹאת עָשִׂיתְ לִי, הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי עֶמְדָּה, וְלָמָּה רִמִּיתַנִּי. וַיֹּאמֶר לָבָן, לֹא יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקוֹמִנוּ לְתַת הַצְעִירָה לְפָנֵי הַבְּכִירָה.

יעקב מתאר את מעשיו של לבן כ"מרמה", באותו שורש בדיוק מתואר מעשה יעקב ליצחק: "בא אחיך במרמה ויקח את ברכותיך" (כז: לה);

יעקב סובל כעת ממה שהוא עצמו עולל לאחרים, וזעמו הנאיבי של יעקב מרשיע אותו כאלף עדים.

התגובה של לבן מקדמת את כל המהלך צעד אחד נוסף. קריאה זהירה תראה שלבן מדגיש כי הוא התנהג כמקובל "במקומנו", לאמר - אולי אצלכם נוהגים להחליף בין הבכור לבין הצעיר, ולתת לצעיר את זכויות הבכור - אבל לא אצלנו.

האם לבן ידע מה התרחש בכנען? ייתכן שיעקב סיפר לו, ייתכן שהוא שמע שמועות, וייתכן שה' פשוט שם בפיו של לבן מילים שיצרמו באוזני יעקב;

בכל מקרה, יעקב כעת איננו רק קרוב של תרמית, אלא גם מושא להטפת מוסר מפי גדול בעלי המוסר בדור ההוא - לבן הארמי.

כל ההיפוך האירוני, הענישה של מידה כנגד מידה והתוכחה - נקרא באופן מבריק על ידי מדרש תנחומא הישן.

המדרש (תנחומא ישן ויצא פיס' יא) מפנה את טענת הרמאות של יעקב אל לאה ולא אל לבן, כנגד פשט הכתובים, ומשחזר את תגובה לאה.

בתשובה לטענת יעקב "**בת רמאי, למה רימיתני?**" עונה לאה כי יעקב רימה את אביו כאשר אמר "**אנכי עשיו בכורך**", כפי שהעיד יצחק עצמו באמרו "**בא אחיך במרמה ויקח את בכורתך** (כז: לה)". כלומר, אומרת לאה, תראו מי שמדבר.

סיכום:

ראינו שפרשת גנת הברכות היא תולדה של חוסר תקשורת בין רבקה ויצחק שגרמה לכך שרבקה גם לא הבינה כראוי את כוונתו של יצחק. ראינו גם את הסיבות שהניעו את יצחק לברך את עשו ואת הסיבה לכך שכאשר ראה את השילוב של תכונות עשו ויעקב ביעקב הרי שאשר את הברכה שהעניק ליעקב במרמה. וכן ראינו שאמנם לכאורה השלוח למראית עין חוזרת לבית יצחק לאחר הארוע אבל בסופו של דבר גם אם צדקה רבקה במניעה הרי שיעקב (ורבקה) שלמו מחיר יקר על גנת הברכות.